

**TIVOLI
VREDEN
BURG**

SEVERIN VON ECKARDSTEIN AND FRIENDS

Severin von Eckardstein piano • **Franziska Hölscher** viool • **Alexander Sitkovetsky** viool
• **Isabelle van Keulen** altviool • **Quirine Viersen** cello

Gustav Mahler 1860-1911

Pianokwartet in a (ca. 1876)

Nicht zu schnell

Adagio - Tempo d'andante - Allegro vivace

Edward Elgar 1857-1934

Pianokwintet in a opus 84 (1918)

Moderato - Allegro

Adagio

Andante - Allegro

PAUZE

Robert Schumann 1810-1856

Pianokwintet in Es opus 44 (1842)

Allegro brillante

In modo d'una marcia: Un poco largamente

Scherzo: Molto vivace

Allegro ma non troppo

De vijf musici rondom Severin von Eckardstein, waaronder Isabelle van Keulen, zijn de fine fleur van muziek in kleine bezetting. Charismatische persoonlijkheden die elkaar vinden in hun liefde voor Schumanns pianokwintet, dat in 1842 zo veel indruk maakte dat het de geboorte van een nieuw genre markeerde. Alle componisten waren nadien schatplichtig aan Robert Schumann, ook Edward Elgar, die in zijn enige pianokwintet ver weg blijft van de pomp-and-circumstance-componist waarvoor velen hem houden.

De enige kamermuziek van Mahler

Mahlers *Vioolsonate*: verloren gegaan. Twee jeugdsymfonieën: spoorloos. Een *Nordische Symphonie*: met de Noorderzon verdwenen en de opera's *Herzog Ernst von Schwaben*, *Die Argonauten*, *Rübezahl* zijn ook foetsie. Het stemt toch treurig. Gelukkig, we bezitten uit Mahlers jeugd jaren nog een pianokwartet. Dat wil zeggen, een stukje ervan. Deel 1 is af, van deel 2 resten schetsen. Of die ooit een mooi afgerond geheel vormden, of er een deel 3 en misschien zelfs een deel 4 is geweest, we weten het niet. Dit is vrijwel alles wat ons van de componerende jongeling Mahler is gebleven. Maar het is de moeite.

Mahler schreef het *Pianokwartet* waarschijnlijk in de zomer van 1876. Hij was pas 16 jaar en student aan het Weense conservatorium. Hij won er de eerste prijs mee tijdens een compositiewedstrijd. Helemaal zeker is dat overigens niet, de concourspapieren spreken namelijk van een 'Quintet' (wat een schrijffout kan zijn). Kort daarna voerde Mahler het stuk uit tijdens een concert in zijn geboortedorp Kaliste bij Iglau, in Bohemen. Het was door zijn ouders georganiseerd – wat opmerkelijk was, want eerst waren ze lang niet zo blij dat hun zoon voor de muziek gekozen had. Maar nu bleek dat hij op het conservatorium dus prijzen – en trouwens ook hoge cijfers – behaalde, mocht hij van hen eens schitteren. Het *Pianokwartet* is het enige kamermuziekwerk van de symfonicus Mahler: een unicum.

Elgars creatieve wederopstanding

Die vreselijke schaduw die over ons hangt. Daarover had Edward Elgar het in 1918 en hij bedoelde de oorlog waarin de wereld sinds vier jaar verward was. 'Ik kan zo niet goed werken.' Hij en zijn vrouw Alice besloten op

een dag daarom zich uit die wereld terug te trekken en ergens in verre afzondering een huisje in de natuur te huren. Brinkwell, West Sussex. Misschien dat het leven daar wat minder kummervol was; misschien ook dat de noten daar weer wel wilden komen.

HET PIANOKWARTET IS HET ENIGE KAMERMUZIEKWERK VAN DE SYMFONICUS MAHLER: EEN UNICUM.

En ja. In Brinkwell ervoer Elgar een ware ervaring, liet zijn psychische en fysieke klachten achter zich. Mevrouw Elgar zag het met grote vreugde aan: 'E. schrijft schitterende nieuwe muziek, anders dan al zijn andere werk [...] Woudmagie, ongrijpbaar en delicaat.' Zo afgezonderd sloot Elgar zich nog meer af van de modernste ontwikkelingen op muzikaal gebied; hij deed zelfs een stapje terug, nu en dan waart er een Brahms-achtige klank door wat hij nu componeert. Als eerste voltooit hij een vioolsonate. In september zien we hem dan aan de gang met een pianokwintet, parallel waaraan ook een strijkkwartet ontstaat. Zomaar drie grote kamermuziekwerken op rij. Op 23 december 1918 wordt het pianokwintet voltooid. Een creatieve opstanding. Maar in de muziek gisten soms nog angsten en nervositeit. 'Fantastisch vreemd begin – dezelfde sfeer als in [het koorlied] *Owls*, duidelijke herinnering aan de sinistere [dode] bomen & impressie van Flexham Park... Droevige 'onteigende' bomen & hun dans & ongestilde spijt van hun kwade leven – of beter gezegd vloek.' Aldus de indruk die Alice Elgar van het begin heeft, waar de eerste vier noten A-G-A-D van het gregoriaanse gezang *Salve regina* klinken boven ongemakkelijke frases van de strijkers. Of zijn het de spookverhalen die over Bedham Copse, de plek waar Elgar het eerste deel beëindigt, de ronde deden? Of de indrukken van een bovennatuurlijke roman die hij net gelezen heeft? Er zit duidelijk een verhaal achter, maar wat voor dan? Elgar, componist van de *Enigmavariaties*, verwerkte veel persoonlijke indrukken in zijn muziek, onthulde echter nooit welke.

Heel anders het tweede deel. De violist Billy Reed (die bij de première de tweede vioolpartij speelde) vond dat het 'al de hogere ideeën waartoe de mensheid in staat is' resumeert, 'een boodschap uit een andere wereld.' In het

middengedeelte van het laatste deel keert het *Salve regina*-motief terug maar nu warm, statig en met akkoorden begeleid. De muziek besluit 'grandioso' in een explosie van energie – het eind van een formidabel werk dat met zijn ongeveer 35 minuten speeltijd Elgars langste kamermuziekwerk is.

Elgar probeerde zijn nieuwe partituur eerst een paar keer uit in de privésfeer. Bij een van die samenkomsten was ook de schrijver G.B. Shaw: 'Ik zei tegen mezelf [...] dat dit het beste in zijn soort was sinds [Beethovens] Coriolan.' Shaw heeft het over het conflictrijke begin. Op 21 mei 1919 was de officiële première in Wigmore Hall, Londen; er klonken toen ook het strijkkwartet (eveneens een première) en de vioolsonate, zodat het publiek de hele oogst van het verblijf in de hut in Brinkwell voorgeschoteld kreeg. In 1925 verscheen een eerste opname; ten tijde van de tweede in oktober 1933 was Elgar al ernstig ziek: met Kerstmis, twee maanden voor zijn dood, ontving hij de platen als Kerstgeschenk.

Schumanns jaar van kamermuziek

1842. Robert Schumann, 32 jaar, stort zich helemaal op de kamermuziek. Zo ging dat bij hem: in golfbewegingen. Tussen 1830 en 1839 componeerde hij uitsluitend voor de piano. In 1840 schreef hij plotseling zo'n 200 liederen. Het jaar daarop stond geheel in het teken van orkestmuziek. En dan in 1842 heeft de kamermuziek hem in haar ban. Het begint met drie strijkkwartetten; waarna hij weer naar de piano verlangt: een pianokwintet, een pianokwartet en de *Phantasiestücke* voor pianotrio. Het *Pianokwintet in Es* is misschien wel Schumanns beste kamermuziekwerk; het had al tijdens zijn leven groot succes. Hij schreef het werk, het eerste in zijn soort, snel, in enkele weken gedurende september en oktober. En dan ging vijftig procent van zijn energie ook nog naar het *Pianokwartet*, tevens in *Es* groot, dat nagenoeg tegelijk met het kwintet ontstond. Het was wel even zoeken naar de definitieve vorm. Aanvankelijk waren vijf delen gepland; tussen *Marcia* en *Scherzo* stond nog een 'Scena' in g klein. En na de eerste uitvoering had vriend Mendelssohn nog wat waardevolle suggesties. Oorspronkelijk bevatte de *Marcia* nog een tweede trio; dit liet op Mendelssohns voorstel het leven. Het *Scherzo* daarentegen werd met

een tweede trio uitgebreid: schichtig, dramatisch, met het maximumaantal mollen (zeven).

IN SCHUMANNS HANDEN ONTSTAAT EEN PRACHT VAN EEN APOTHEOSE.

Schumann droeg het kwintet op aan zijn vrouw, de pianiste Clara Schumann. 'Schitterend, krachtig en fris', oordeelde die enthousiast. Ze zou de eerste uitvoering in eigen kring geven maar werd op het laatste moment ziek. Niemand anders dan Mendelssohn speelde toen die zesde december 1842 de virtuoze pianopartij: van blad... Bij de eerste publieke uitvoering een maand later in het Gewandhaus in Leipzig, nam Clara wel achter de toetsen plaats. Ze zou het kwintet nog vaak uitvoeren, hoewel Schumann zelf eens zei dat 'een man [dit werk] beter kon begrijpen.'

In dit werk komen twee grootheden samen. De piano, de vorst van de romantische muziek, en het strijkkwartet dat was uitgegroeid tot de ultieme vorm van kamermuziek. Het ene moment spelen piano en strijkers elkaar de bal toe, ontstaat er als het ware een gesprek; het volgende is de piano een concerterend solist die het tegen de vier strijkers *en bloc* opneemt. Het kwintet schakelt heen en weer tussen symfonische en juist meer kamermuziekachtige passages. Zo is het muziek die zich op de grens bevindt van de (private) salon en het (openbare) concertpodium (laatstgenoemde was zich in de eerste helft van de 19e eeuw nog aan het ontwikkelen).

In de finale trakteert Schumann ons na al het moois – het kán niet op in dit werk, idee stapelt op idee – op nog een extra verrassing. Ineens duikt in de coda het markante thema van het eerste deel weer op, en wel in de context van een dubbelfuga. Des te opmerkelijker, omdat Schumann eens zijn twijfels over dit soort kunstgrepen uitsprak: 'Er schuilt een gevaar in dergelijke 'retrospectieve passages'; [...] ze worden al te gemakkelijk geforceerd en gemaakt.' In Schumanns handen echter ontstaat een pracht van een apotheose. Indertijd was er maar één bij wie het kwintet niet in de smaak viel: Franz Liszt. Hij vond het te academisch, te classicistisch. Misschien dacht Liszt aan dit fugatische retrospectief maar er is verder geen ziel die er mee zit.

Stephen Westra

OVER DE MUSICI

Severin von Eckardstein

Severin von Eckardstein is een van de toonaangevende Duitse pianisten van zijn generatie. Hij soleerde bij orkesten als het Koninklijk Concertgebouworkest, Dallas Symphony Orchestra en Mariinsky Orchestra onder gerenommeerde dirigenten als Valery Gergiev, Philippe Herreweghe, Paavo Järvi en Jaap van Zweden. Hij geeft masterclasses in onder meer Zuid-Korea, Finland, België en Duitsland. Severin von Eckardstein integreert graag nieuwe muziek in zijn programma; zo bracht hij een première van de Amerikaan Sidney Corbette en composities van Nicolai Medtner ten gehore.

Franziska Hölscher

Violist Franziska Hölscher studeerde bij Ulf Hoelscher, Thomas Brandis, Nora Chastain en Reinhard Goebel. Ze is actief als solist en als kamermusicus en speelde in kamermuziekverband met onder meer Kit Armstrong, Martin Helmchen en Andreas Ottensamer. Franziska Hölscher is tevens artistiek leider van de kamermuziekserie "Klangbrücken" in het Konzerthuis Berlin en van de Kammermusiktagete Mettlach. Nieuwe muziek is onderdeel van haar repertoire; in 2018 bracht ze het *Concertino voor viool en strijkers* van Wolfgang Rihm in wereldpremière.

Alexander Sitkovetsky

Alexander Sitkovetsky verhuisde al op achtjarige leeftijd van zijn geboorteplaats Moskou naar Engeland om te studeren aan de school van Yehudi Menuhin, met wie Sitkovetsky ook het podium heeft gedeeld. Al gauw ontwikkelde hij een rijke carrière, solerend bij o.a. het Royal Philharmonic Orchestra, het London Philharmonic Orchestra, de Academy of St Martin in the Fields, het Tokyo Symphony Orchestra en diverse Russische symfonieorkesten. Hij is daarnaast oprichter van het Sitkovetsky Trio, dat vorige maand nog in TivoliVredenburg speelde.

Isabelle van Keulen

Violist en altviolist Isabelle van Keulen heeft inmiddels een rijke internationale carrière opgebouwd, zowel als solist als in kamermuziekverband. Ze soleerde onder meer met de Berliner Philharmoniker en NHK Tokyo en onder dirigenten als Valery Gergiev en Riccardo Chailly. Als kamermusicus kennen we haar van het Isabelle van Keulen Ensemble, waarmee ze muziek van de Tango Nuevo speelt, maar ze speelt ook graag hedendaagse muziek, bijvoorbeeld viool- en altvioolconcerten van Dutilleux, Adams, Goebaidolina en Auerbach.

Quirine Viersen

Quirine Viersen kreeg haar eerste cellolessen van haar vader Yke Viersen, die ruim veertig jaar cellist in het Koninklijk Concertgebouworkest was. Ze won prijzen op diverse internationale concoursen en ontving op 22-jarige leeftijd de Nederlandse Muziekprijs. Viersen soleerde bij grote orkesten de Wiener Philharmoniker en het Filharmonisch Orkest van Sint-Petersburg. Ze speelt ook in duoverband met Enrico Pace en Thomas Beijer. Quirine Viersen bespeelt de 'Joseph Guarnerius Filius Andreae' uit 1715, in bruikleen van het Nationaal Muziekinstrumenten Fonds.

MEER INTERNATIONALE TOPENSEMBLES

DONDERDAG 23 FEBRUARI
VAN BAERLE TRIO
MARIA MILSTEIN, HANNES MINNAAR
EN GIDEON DEN HERDER

DONDERDAG 16 MAART
TRIO FAUST, MELNIKOV
& VAN DER ZWART
BRAHMS HOORNTRIO

ZONDAG 23 APRIL
BLASSEXTETTEN VAN MOZART
& BEETHOVEN
MET O.A. BRAM VAN SAMBEEK